

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ СКОТАРСТВА

Василенко С.В.
к.е.н.

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Функціонування та розвиток підприємств галузі скотарства тісно поєднані з його розміщенням та спеціалізацією, що перебувають у постійному взаємозв'язку та взаємозумовленості, а також залежать від дії впливу природно-кліматичних, економічних, біологічних і соціальних факторів. В умовах, коли земельні та трудові ресурси скорочуються, а потреби підприємств у виробництві м'ясо-молочної продукції постійно зростають і обумовило вибір наукового дослідження. Вагомі дослідження розвитку діяльності аграрних підприємств і галузі тваринництва знайшли відображення у працях відомих вітчизняних економістів-аграрників: В. Андрійчука, В. Бойка, П. Березівського, М. Ільчука, В. Месель-Веселяка, В. Микитюка, Р. Мініва, В. Мостенської, М. Пархомця, П. Саблука, В. Ткачука, В. Топіхи, І. Топіхи, О. Гридіда, Є. Ходаківського, Г. Черевка, О. Шпичака, О. Шуст, В. Юрчишина та ін. Проте багато аспектів даної наукової проблеми й досі не мають остаточного наукового розв'язання. Незавершеність та актуальність питань діяльності підприємств галузі скотарства в умовах функціонування різних форм господарювання з урахуванням можливостей та впливу факторів зумовили вибір наукового дослідження.

Мета, об'єкт та методика дослідження. *Метою дослідження є визначення основних складових організаційно-економічного механізму функціонування та розвитку підприємств галузі скотарства. Об'єктом дослідження є процес визначення організаційно-економічних умов функціонування та розвитку підприємств галузі скотарства. Теоретичну і методологічну основу дослідження складає системний підхід до вивчення організаційно-економічних процесів, результати досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, що займаються проблематикою функціонування та розвитку підприємств галузі скотарства. У процесі дослідження застосовувалися такі методи: економіко-статистичний метод, зокрема його прийом порівняння (співставлення фактичних даних звітного року з даними за попередні роки), табличний (для відображення аналітичної інформації), абстрактно-*

логічний, зокрема його прийоми *аналізу та синтезу* (для висвітлення динаміки забезпеченості земельними та трудовими ресурсами), *узагальнення* (для узагальнення результатів дослідження та формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу. Природні, економічні, екологічні та соціальні умови значною мірою впливають на сучасний стан та успішний розвиток підприємства в майбутньому. Різниця в структурі земельних угідь, їх продуктивність входить до природних умов. Економічні: включають в себе розташування сільськогосподарських виробників, переробних підприємств, стан розвитку інфраструктури, державну політику. Екологічні – стан забруднення отрутохімікатами, промисловими викидами, радіонуклідами. Соціальні – професійний і кваліфікаційний склад працівників і т. ін. Економіко-географічне положення, особливості спеціалізації, рівень землезабезпеченості, розміщення продуктивних сил, ефективне використання природних ресурсів в гармонії з навколишнім середовищем, їх охороною і збереженням, є надзвичайно важливими і необхідними факторами при плануванні діяльності підприємств на перспективу.

Враховуючи кризове економічне становище та обмеженість і вичерпність ресурсів, проблема екологобезпечного соціально-економічного розвитку на сьогодні вимагає більше приділяти увагу наявним факторам, в яких функціонує підприємство. До них слід віднести: природно-економічну зону, напрям спеціалізації, наявність виробничого персоналу тощо.

У всіх регіонах України скотарство було і залишається стратегічно важливою галуззю тваринництва, зокрема для Житомирської області. Цьому сприяють традиції та навички населення, а також сприятливі природно-кліматичні умови та географічне розташування.

Ґрунтові й агрокліматичні умови, розміщення північної частини Житомирщини у зоні змішаних лісів, південної – у лісостеповій зоні загалом сприятливі для вирощування великої рогатої худоби як м'ясо-молочного, так і молочно-м'ясного напрямів продуктивності та дозволяють отримувати продукцію скотарства в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу.

Після аварії на Чорнобильській АЕС дев'ять адміністративних районів зазнали радіаційного забруднення такими радіоактивними елементами як цезій-137 та стронцій-90. Особливо високих доз опромінення зазнали райони: Володарськ-Волинський, Смільчинський, Коростенський, Малинський, Лугинський, Народницький, Новоград-Волинський, Овруцький, Олевський, які належать до зони обов'язкового переселення, окрім Новоград-Волинського та Володарськ-Волинського. Більш того, площа забруднених територій районів щодо загальної площі Житомирської області становить 53,8 % або 1609 тис. га, а 63,6 тис. га сільськогосподарських угідь виведено з обігу.

Негативними наслідками в економіці постраждалих районів є структурні зміни у сільськогосподарському виробництві, виробничо-економічних зв'язках. Демографічна ситуація, яка склалась в цьому регіоні призвела до скорочення чисельності населення, зниження тривалості життя, що відобразилось на недостатньому трудовозабезпеченні.

На привеликий жаль, крім аварії на Чорнобильській АЕС, Житомирщина зазнала екологічної кризи і в природно-економічному балансі. Значне вирубування лісонасаджень, забруднення водних ресурсів негативно позначилось на екологічному стані області.

У сільськогосподарському виробництві, яке найтісніше пов'язане із навколишнім природним середовищем, також є свої негативні процеси: через неадекватність обсягів вапнування земель потребам зростає кислотність ґрунтів. Значна частина земель залишається ураженою радіонуклідами після негативних наслідків аварії на ЧАЕС. Крім того, в умовах радіоактивного забруднення з метою отримання чистої сільськогосподарської продукції щільність забруднення сільськогосподарських угідь цезієм-137 не повинна перевищувати 555 кБк/м^2 (15 Ки/км^2) [1, с. 23]. Отже, науково – обґрунтоване ведення землеробства у поєднанні із тваринництвом збагатять рівень родючості ґрунтів, створять найкращі умови для збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, відновлять можливості природних ресурсів.

Слід погодитись з А. С. Малиновським, який вважає, що у господарствах, які

розташовані на радіоактивно забруднених територіях, де малородючі заболочені ґрунти, необхідне перепрофілювання молочного скотарства на м'ясне за системою «корова-теля» [4, с. 322-323]. Вирішення цього питання буде відбуватися за рахунок розведення вітчизняних порід м'ясного напрямку.

Структурні зміни організаційних форм господарювання в сільськогосподарських підприємствах України, які розпочалися з 1991 року, згідно з Господарським кодексом України [2], передусім характеризуються перетвореннями організаційно-правових форм власності і методів господарювання, що привело до роздержавлення колективних сільськогосподарських земель та майна і передачі їх у приватну власність. Розподіл земельної площі і сільськогосподарських угідь в Житомирській області зображені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Загальна земельна площа Житомирської області
та розподіл сільськогосподарських угідь за землевласниками та
землекористувачами, тис. га (на кінець року)**

Показник	Рік					2014 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	
Усього земель						
Загальна земельна площа	2982,7	2982,7	2982,7	2982,7	2982,7	100,0
Сільськогосподарські угіддя	1515,6	1514,7	1510,8	1511,0	1510,3	99,7
у т. ч. -рілля	1084,6	1098,8	1107,9	1107,9	1111,2	102,5
-сіножаті	127,7	127,5	127,1	127,3	127,0	99,5
-пасовища	187,4	187,5	187,0	185,7	185,1	98,8
Землі сільськогосподарських підприємств						
Загальна земельна площа	525,1	509,9	552,6	543,0	595,2	113,3
Сільськогосподарські угіддя	512,6	497,8	541,5	532,0	584,2	114,0
у т. ч. -рілля	469,2	460,8	502,3	494,2	542,6	115,6
-сіножаті	15,1	12,5	13,5	12,8	13,8	91,4
-пасовища	20,2	17,6	19,0	18,9	21,8	107,9
Їх частка у загальній структурі, %	17,6	17,1	18,5	18,2	20,0	x
Землі громадян						
Загальна земельна площа	804,5	809,7	766,6	774,0	723,8	90,0
Сільськогосподарські угіддя	786,5	791,9	748,7	756,2	705,8	89,7
у т. ч. -рілля	554,5	574,4	543,9	552,8	508,6	91,7
-сіножаті	63,2	64,4	62,8	62,0	61,0	96,5
-пасовища	98,5	96,5	94,8	93,2	90,1	91,5
Їх частка у загальній структурі, %	27,0	27,1	25,7	25,9	24,3	x
Землі користувачів інших категорій						
Загальна земельна площа	1653,1	1663,1	1663,5	1665,7	1663,7	100,6
Сільськогосподарські угіддя	216,5	225,0	220,6	222,8	220,3	101,8
у т. ч. -рілля	60,9	63,6	61,7	60,9	60,0	98,5
-сіножаті	49,4	50,6	50,8	52,5	52,2	105,7
-пасовища	68,7	73,4	73,2	73,6	73,2	106,6
Їх частка у загальній структурі, %	55,4	55,8	55,8	55,8	55,8	x

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [3, с. 39; 6].

За даними Головного управління статистики у Житомирській області в 2014 р. загальна земельна площа становила 2982,7 тис. га. З усієї площі земель сільськогосподарським підприємствам і громадянам належало 44,2 %, решта земель – 55,8 % належала користувачам інших категорій.

Сільськогосподарські угіддя Житомирської області займають 1510,3 тис. га, або 50,6 % загальної земельної площі, з яких площа ріллі становить 1111,2 тис. га (73,6 %), сіножатей – 127,0 тис. га (8,4 %), пасовищ – 185,1 тис. га (12,3 %). За досліджуваний період площа сільськогосподарських угідь збільшилась у сільськогосподарських підприємствах – на 14,0 %, зменшилась у господарствах населення – на 10,3 %. У середньому на одного жителя

області в 2014 році припадало 2,4 га сільськогосподарських угідь, у тому числі 0,9 га ріллі.

Розвиток агропромислового виробництва залежить від висопродуктивного сільського господарства, що тісно пов'язане з матеріально-технічною базою. Земля є головним засобом сільськогосподарського виробництва. Однак у складі матеріально-технічної бази однією із складових є засоби механізації виробничих процесів.

У період реформування в Україні матеріально-технічна база дещо ослабла. Через відсутність достатніх обсягів фінансових ресурсів матеріально-технічне забезпечення у виробництві екологічно-чистої продукції скотарства не відповідає світовим стандартам і потребам галузі. Не відбувається впровадження новітніх технологій, обмежується використання високопродуктивних порід великої рогатої худоби. Так, кількість тракторів протягом 2010-2014 рр. зменшилась на 25,8 %, зернозбиральних комбайнів – на 31,6 %, вантажних автомобілів – на 22,5 %, установок та агрегатів для доїння корів – на 15,5 % (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка технічних ресурсів в сільськогосподарських підприємствах
Житомирської області, шт.**

Вид техніки	Рік					2014 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	
Трактори	4395	4098	4062	3733	3259	74,2
Зернозбиральні комбайни	1215	1117	1038	933	831	68,4
Вантажні автомобілі	3333	3071	3065	2861	2584	77,5
Установки та агрегати для доїння корів	611	613	653	592	516	84,5

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [5. с. 21,26,30,33; 7. с. 360; 8. с. 366-372].

Використання техніки в сільськогосподарських підприємствах області залежить від природних умов та зон (Полісся, Лісостеп) з неоднаковими ґрунтово-кліматичними умовами. Тому відповідно до регіону та умов виробництва використовується конкретний вид техніки. Крім того, значна кількість техніки використовується по сезонах. Однак, на сучасному етапі діяльності сільськогосподарських підприємств матеріально-технічна база є незадовільною, що негативно впливає на їх розвиток.

Висновки. Зона Полісся має вигідне фізико-географічне та економіко-географічне положення, що сприяє її компактному заселенню, високому рівню господарського освоєння території, створенню передумов для життєвої діяльності людей. Проведений аналіз свідчить, що стан матеріально-технічних ресурсів у Житомирській області не дозволяє у повній мірі забезпечити рівень сільськогосподарського виробництва та розвиток підприємств в цілому. У поєднанні всіх факторів створюються необхідні умови для відновлення та розвитку такої стратегічно важливої галузі сільського господарства, як скотарство.

Література

1. Ведення сільського господарства на радіоактивно забруднених територіях Житомирської області та їх комплексна реабілітація на 2004 – 2010 рр.: методичні рекомендації / [Дідух М. І., Малиновський А. С., Мойсієнко В. В. та ін.]; відпов. за випуск М. І. Дідух. – Житомир: Державний агроекологічний університет, 2004. – 96 с.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Житомирщина у цифрах у 2014 році: стат. збірник / за ред. Г. А. Пашинської – Житомир: Головне управління статистики у Житомирській області, 2015. – 150 с.
4. Малиновський А. С. Системне відродження сільських територій в регіоні радіаційного забруднення: монографія / А. С. Малиновський. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 604 с.
5. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2014 році: стат. бюлетень / Від. за вип. О. М. Прокопенко – Київ: Державна служба статистики, 2015. – 44 с.
6. Статистичний щорічник Житомирської області за 2008 – 2013 рр. [Електронний ресурс]: стат. зб. / Гол. упр. статистики у Житомир. обл.; ред. Г. А. Пашинська. – Житомир: 2001. – Режим доступу: 1

АГРАРНА НАУКА, ОСВІТА, ВИРОБНИЦТВО:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

електрон. опт. диск (CD-ROM).

7. Сільське господарство України за 2010 р.: стат. збірник / за ред. Ю. М. Остапчука. – Київ: Державна служба статистики України, 2011. – 384 с.
8. Сільське господарство України за 2013 р.: стат. збірник / за ред. Ю. М. Остапчука. – Київ: Державна служба статистики України, 2014. – 399 с.